

BUCUREȘTII ÎN TIMPUL OCUPAȚIEI GERMANE, 1916–1918: JURNALUL PIEI ALIMĂNEȘTIANU*

VENERA ACHIM
(Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”)

Dintre numeroasele jurnale și memorii din timpul sau referitoare la România în anii primului război mondial, lucrarea de față se oprește asupra jurnalului Piei Brătianu (ultimul dintre cei opt copii ai lui Ion C. Brătianu, după război căsătorită cu Alexandru Alimăneștianu), ținut în timpul ocupației germane a orașului București¹.

Și alți membri ai familiei Brătianu au scris jurnale sau au redactat memorii despre activitatea lor în timpul primului război mondial. Unele dintre aceste lucrări au fost deja publicate: este vorba de însemnările surorii Piei, Sabina (Elena) Brătianu, căsătorită Cantacuzino², și ale lui Gheorghe I. Brătianu³, nepot de frate. Jurnalul fratelui, Ion I.C. Brătianu, și al mamei, Caliochia (cunoscuții îi spuneau tot Pia Brătianu), au rămas în manuscris. Dintre toate aceste scrieri ale Brătienilor cu caracter memorialistic, cele mai contestate au fost însemnările Sabinei Cantacuzino, care au oferit prilej și altor doamne din înalta societate bucureșteană, atinse de cuvinte nu tocmai plăcute și, posibil, nu în totalitate adevărate, să vină cu o replică, sub forma unor scrisori-protest sau chiar a altor volume de memorii. Alexandrina (Lily) Fălcoianu⁴ – care își începe jurnalul din anul 1913, cu al doilea război balcanic – și Severa Sihleanu⁵ au fost cele mai vehemente.

Pia Brătianu a trăit 90 de ani (23 iunie 1872, Florica, azi Ștefănești, jud. Argeș – 14 octombrie 1962, București). A avut o educație solidă, printre profesorii săi particulari numărându-se Spiru Haret și Ion Bianu, cu un bacalaureat dat la

* Comunicare la sesiunea anuală a Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”, 5–6 decembrie 2013.

¹ Pia Alimăneștianu, *Însemnări din timpul ocupației germane 1916–1918*, București, Imprimeriile Independența, 1929.

² Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei Brătianu* (vol. II), *Războiul, 1914–1919*, (București), Editura Universul, 1937; ediția a II-a, îngrijită de Elisabeta Simion, a apărut în 1996 (București, Editura Albatros).

³ Gheorghe I. Brătianu, *File rupte din cartea războiului*, București, Editura Cultura Națională, f.a.; jurnalul a fost reeditat 2006, cu o *Postfață* semnată de Șerban Papacostea (București, Editura Scripta).

⁴ Alexandrina Fălcoianu, *Din zile grele. Un examen de conștiință și un răspuns*, București, f.e., 1937.

⁵ Severa Sihleanu, *Note și desmințiri asupra amintirilor D-nei Sabina Cantacuzino*, București, Tiparul Cartea Românească, (1937).

Colegiul Sf. Sava. Datorită implicării sale în viața socială, culturală și politică românească, Pia a fost considerată mezina „marelui partid” de acasă al lui Ion C. Brătianu.

În timpul primului război mondial, Pia Brătianu a fost voluntară la spitalul 108 „din șoseaua Filantropia” (condus până spre sfârșitul anului 1916 de sora ei Sabina, apoi de Alexandrina Fălcoianu) și organizatoare a cantinelor Crucii Roșii destinate populației civile. În perioada interbelică ea s-a implicat în proiecte culturale și de binefacere. Astfel, în 1922 a construit în memoria mamei sale o școală pe care, în 1925, a donat-o statului român, cu cei 5.000 m² din jur, locuințe pentru director și personalul de serviciu, cabinet medical, teren de sport, grajduri pentru cai, garaj, mobilier și inventarul necesar bunei funcționări. Pe atunci se chema Institutul de Puericultură și Educatoare, astăzi este Școala generală nr. 17 „Pia Brătianu”. Tot în această perioadă Pia Alimăneștianu a publicat volumele sale literare, *Dobrogea. File trăite* (1936), *Plaiuri oltenești* (1938), *Prin cetatea lui Bucur și Trecutul viu* (1940).

În ceea ce privește *Însemnările din timpul ocupației germane, 1916–1918*, ele au fost făcute într-un caiet, ținut mai tot timpul ascuns, din cauza „perchezițiilor, rechizițiilor, închizițiilor”, cum scrie autoarea. Ele acoperă intervalul cuprins între 21 noiembrie 1916 și 3 decembrie 1918, așadar aproximativ doi ani. Însemnările sunt făcute, la început, aproape zilnic, dar se răresc pe parcurs și devin sporadice în ultimul an. Pia le va publica abia după 11 ani, în 1929. Volumul este dedicat memoriei mamei și fratelui Ion I.C. Brătianu, care muriseră în 1919 și respectiv 1927. *Însemnările* reprezintă o mărturie directă a zilelor de ocupație, a privațiunilor, a suferințelor și umilințelor îndurate de capitala țării, o mărturie sinceră, de multe ori aspră, despre oamenii din jur, despre atitudinea lor față de evenimentele pe care le-au trăit, despre revolta unora sau supunerea altora, despre rezistență sau colaborare cu „vrăjmașul” (termenul cel mai des folosit la adresa ocupantului german).

Jurnalul se pretează unor analize variate. În textul de față mă opresc doar asupra însemnărilor ce dezvăluie atitudinea autoarei față de ocupant, starea ei de spirit, uneori deznădejdea, alteori încrederea, asupra a ceea ce a însemnat războiul ca experiență personală.

Menționez însă că din jurnal nu lipsesc nici informațiile care privesc situația politică a țării, evenimentele de pe front ori greutățile materiale suferite de bucureșteni: cartelarea alimentelor, rațiile mereu reduse, impunerile, perchezițiile și rechizițiile abuzive, lipsurile de tot felul, foametea, raționalizarea consumului de electricitate, limitarea transportului în comun, obligarea populației de a folosi bancnotele emise de Banca Generală, care nu vor mai avea nici o valoare la revenirea guvernului român, furturile de bunuri culturale la care s-au dat ocupanții (manuscrisele slavone de la Academia Română și moaștele Sf. Dimitrie de la Mitropolie), introducerea calendarului gregorian pentru câteva zile etc.

21 noiembrie 1916, ziua cu care se deschide jurnalul, consemnează durerea mută provocată de despărțirea familiei, după retragerea guvernului la Iași: „În câteva zile ne-am despărțit rând pe rând de ai noștri, despărțire cu atât mai dureroasă cu cât simțeam apropiindu-se dezastrul. Nici o lacrimă nu s-a vărsat în clipele acelea, nici din partea celor care plecau în pribegie, nici din a celor ce rămăneau prada vrăjmașului”⁶.

Au plecat bărbații familiei, oameni politici cu simțul datoriei față de țară. Au rămas femeile: Pia Brătianu mama, în vârstă de 75 de ani, cu fiicele Pia și Sabina, în casa Brătianu de lângă biserica Amzei, celelalte două fiice, Maria (Măriuța) Pillat și Tatiana (Tați), și nora Lia (soția lui Vintilă Brătianu) cu un copil de trei ani.

De ce au rămas în orașul ce urma să fie ocupat? „Cei mai mulți dintre noi am rămas, unii din necesitate, lipsă de mijloace, boală iar alții din simțământul de datorie [...], și de care categorie făceam și noi parte familia Brătianu, Procopiu, Alexandru Crăsnaru, Emil Petrescu și alții”⁷. Și pentru că „nu puteam face altfel. D-ar fi fost de reînceput, tot așa am face. Mai întâi fiindcă ar fi fost o lașitate să părăsim Bucureștii noi toți membrii familiei Brătianu, punându-ne la adăpost la Iași, lăsând populația săracă la discreția vrăjmașului, și al doilea fiindcă faptul că Ionel și-a lăsat mama și surorile aici și Vintilă soția și copilul, a dat liniște celor siliți prin situația lor să rămână”⁸.

Calvarul a început odată cu intrarea trupelor germane în oraș. Dacă în urmă cu numai câteva zile ocuparea capitalei părea „un vis urât”, în 24 noiembrie 1916 a devenit o „tristă realitate”. Simțim din cuvinte spaima, deruta, neliniștea: „Eu n-am eșit toată ziua din casă de teamă să nu întâlnesc soldați nemți în marșul lor triumfal. [...] Un singur gând, o singură grijă am: dacă armata noastră a izbutit să se retragă, fără pierderi prea mari [...], căci armata întrupează pentru mine țara”⁹. „Individul nu mai există în asemenea împrejurări. [...] Armata reprezintă tot – cel puțin în ochii mei – și țară și rude și prieteni. Viziunea ei fugărită zi și noapte – îmi sângeră inima”¹⁰.

Trupele germane au fost urmate, în aceeași zi, de cele bulgare: „Umiliința de a te ști stăpânit de germani este nesuferită, dar și mai nesuferită este aceia de a fi stăpânit și de bulgari”¹¹. Peste tot se aude „Wir sind die Sieger”, însoțind setea de răzbunare și de umilire a germanilor: „Nu uitați că suntem învingători și ați făcut să curgă mult sânge german!”¹².

⁶ Pia Alimăneștianu, *op. cit.*, p. 3.

⁷ *Ibidem*, p. 12.

⁸ *Ibidem*, p. 60. Acesta a fost răspunsul dat de Pia Brătianu lui Lascăr Catargiu, care a insistat pe lângă fiecare membru al familiei Brătianu să nu rămână în București „cu nici un preț. Vă dați pradă vrăjmașilor Dumneavoastră celor mai înverșunați.”

⁹ *Ibidem*, p. 7.

¹⁰ *Ibidem*, p. 4.

¹¹ *Ibidem*, p. 9.

¹² *Ibidem*, p. 6.

Primul șoc pe care îl trăiește autoarea însemnărilor: trupele germane sunt întâmpinate de „sute și sute de germane și israelite bucureștene, cu flori în mână, cântând cu entuziasm *Wacht am Rhein!*” sau strigându-le „În sfârșit ați venit! Cu câtă nerăbdare vă așteptam!”. Orașul nu mai este cel dinainte: „nu te crezi în București, care din ceas în ceas își schimbă înfățișarea. Calea Victoriei este străbătută și zdruncinată de automobile, de camioane în plină viteză, infernale și ca mărime și ca zgomot. Căscile germane alternează cu fesurile turcești și cu șepcile bulgarilor. Nu mai vorbesc de steagurile vrăjmașe ce fâlăiau pretutindeni [...]”¹³.

Apoi, constatarea că dintre toți românii, „ura cea mare [a ocupanților] este asupra Brătienilor, fiindcă dâșii au provocat războiul – ură atârțată și de germanii din țară și, spre rușinea noastră și de românii germanofili rămași aici, după spusele lor spre a apăra populația”¹⁴. Persecuțiile încep cu chemări fără rost la comandamentul german, cu jigniri, șicane, percheziții și rechiziții la orice oră. Soții Sabina și Constantin Cantacuzino, Lia Brătianu cu copilul și avocatul Pillat, soțul Măriei, au fost internați separat, ca timp și loc, iar Pia mama, Pia fiica, Maria și Tatiana au fost amenințate în repetate rânduri cu internarea, fără însă ca acest lucru să se întâmple. Șantajul era evident, familia Brătianu contra prizonierilor germani din câmpul de concentrare¹⁵. În casele Brătienilor s-au instalat ofițeri și soldați germani, care au distrus tot: „iau lemnăria din odaie, scândurile, parchetul și le bagă pe foc, dulapurile le sparg și le golesc, bucătăria o fac pe țevi de gaz de-a dreptul pe parchet”. Unii dintre ocupanții casei „aduseseră un fotograf, și chemaseră și pe băiatul ce ne păzia casa să se fotografieze cu ei, căci vor să arate și acasă, cum s-au instalat la Brătianu”¹⁶. Ordonanța colonelului german instalat în casa doctorului Cantacuzino i-a arătat clar proprietarului de ce voia ofițerul să stea acolo: „Fiindcă ești cumnat cu Brătianu și Brătianu este un mincinos, ne-a trădat”¹⁷. Mai mult chiar, nici moșia de la Florica nu a scăpat rechizițiilor și distrugerii, ca de altfel tot ce însemna proprietate: „Moșiile dintr-un capăt la celalt al țării, casele țăranilor și bisericile au fost jefuite. Din biserici au făcut grajduri. La Florica, sub cuvânt că acolo este mormântul lui I.C. Brătianu sfătuitorul regelui Carol, au rechiziționat și furat tot ce au putut, însă pe sub ascuns. Au stabilit acolo o etapă a regiunii [...]”. Nu mă pot obișnui cu faptul că mormântul tatii este acum în mâinile vrăjmașului”¹⁸. În luna mai 1917 familia rămasă în teritoriul ocupat a cerut autorizație să facă parastas

¹³ *Ibidem*, p. 6–8.

¹⁴ *Ibidem*, p. 10.

¹⁵ *Ibidem*, p. 13, 71; când Sabina Cantacuzino a fost internată la mănăstirea Pasărea, ofițerul german Moss, responsabil cu internarea, i-a spus și motivul internării: „Ca ostatic pentru ca guvernul român să dea drumul germanilor din Moldova”.

¹⁶ *Ibidem*, p. 52.

¹⁷ *Ibidem*, p. 105.

¹⁸ *Ibidem*, p. 31.

pentru I.C. Brătianu la Florica, dar nu i s-a permis¹⁹. Nu era ușor să porți numele Brătianu. Pia scrie că, se pare, și interogatoriile celor ridicați în acele zile începeau cu întrebarea „dacă sunt rude cu primul-ministru Brătianu”.

Autoritățile române din teritoriile ocupate au rămas indiferente față de situația în care se afla partea rămasă în București a familiei Brătianu. Alexandru Tzigara-Samurcaș, prefectul Poliției Capitalei, și Nicolae Costache-Lupu, secretar general la Ministerul de Interne (practic șeful administrației românești în teritoriile ocupate), au refuzat să mai intervină pe lângă autoritățile germane pentru că își „aprinseră paie în cap” de câte ori rostiseră numele Brătianu.

Nici la spitalul „Filantropia”, unde lucrau doamnele Brătianu, atmosfera nu a fost ușor de suportat. În ultimele zile ale anului 1916 Lily Fălcoianu, care avea acum direcțiunea, le-a interzis să mai vină la spital, pentru că numele Brătianu atrăgea ura asupra instituției. În ciuda tuturor presiunilor la care erau supuse, surorile Brătianu s-au implicat în dezafectarea (inevitabilă) a spitalului și transformarea lui în cantină pentru populația civilă săracă, spre sfârșitul lunii ianuarie 1917²⁰.

Comportamentul unor persoane cu rol politic și autoritate în societatea românească o dezamăgește pe Pia Brătianu. Ea este intrigată și dezgustată de atitudinea germanofilă a unora, mergând până la a-și denigra poporul²¹. Jurnalul este foarte aspru în ce îl privește pe Constantin Stere (căruia îi reproșează orbirea și ambițiile de „european germanizat”)²². La fel sunt referirile la Petre P. Carp, care, prin trecerea pe care o avea în fața ocupantului german, ar fi putut salva mulți români de arestare, dar nu a înțeles să se implice. (Pia notează că liderul conservator l-a salvat pe dr. Cantacuzino, dar numai pentru că nora lui urma să nască și avea nevoie de îngrijiri medicale²³). Despre Marta Bibescu scrie că s-a retras la Buftea, unde „primește vizitele ofițerilor germani prieteni și se fotografiază cu ei”, iar atunci când aceasta se scuză „că ar dori să vie s-o vadă, dar nu știe cum să facă, temându-se să nu fie luată la ochi”, Pia îi scrie „să nu se obosească, deoarece s-ar compromite în ochii germanilor.”²⁴ Și Lily Fălcoianu, fosta tovarășă de joacă din

¹⁹ *Ibidem*, p. 88. Slujba religioasă de pomenire a lui Ion C. Brătianu a avut totuși loc, prin grija administratorului moșiei Florica.

²⁰ *Ibidem*, p. 25, 43, 44, 52.

²¹ „Pe aceștia îi desprețuiesc și dacă n-ar fi români și nu mi-aș reaminti neîncetat că trebuie să fim uniți în nenorocire mai mult ca oricând, i-aș urî mai strașnic decât pe dușmani.”; *ibidem*, p. 31.

²² *Ibidem*, p. 48, 72, 78, 90, 106 („Cât de mare se crede și cât de mic este în clipele acestea! A murdărit un trecut frumos și mai mult ca orișicând proverbul este drept: *La parole est d'argent, la silence est d'or*.”), 111–113, 116–117.

²³ *Ibidem*, p. 25. Atitudinea lui Petre P. Carp este confirmată și de răspunsul lui la aflarea veștii că la Ploiești au fost internați 140 de bărbați și femei: „Lasă, bine le face, că sunt toți hoți!”; *ibidem*, p. 64.

²⁴ *Ibidem*, p. 62, 69.

copilărie a fraților Brătianu, își etalează acum sentimentele filogermane: „Dânsa nu face decât să-i laude [pe nemți], să le spună că românii sunt toți hoți, bine că pun germanii regulă în țară”. În altă parte găsim notat că aceasta ar fi spus că „împerecherea dintre germani și românce va regenera rasa română”. Prima care a luat atitudine față de acest comportament este Pia-mama, care a interzis vizitele domnișoarei Fălcoianu²⁵.

Jurnalul descrie însă și oameni și atitudini care o impresionează pozitiv pe autoare. Este cazul stareței de la mănăstirea Pasărea, care s-a purtat cu multă atenție cu Sabina Cantacuzino și Lia Brătianu, internate aici din martie până în decembrie 1917, și le-a mijlocit corespondența cu familia din București. Din scrisorile Sabinei a aflat Pia amănunte despre unul dintre numeroasele abuzuri ale administrației germane, despuieră vechilor odoare de argint și doborârea clopotelor, pentru a fi trimise la topit, și despre durerea stareței, care nu se putea resemna cu această pierdere²⁶. De menționat și lecția ultimă a lui Titu Maiorescu, care, retras din viața publică, uitat și părăsit, a rămas demn și a refuzat până la capăt contactele cu ocupanții²⁷.

Lipsa știrilor a fost un alt chin greu îndurat pentru doamnele Brătianu. Orice știre era obținută cu greutate, era nesigură și îngrijorătoare²⁸. Uneori veștile bune se reduceau la internarea în spitale a tot mai mulți soldați germani de pe front; sau, în 23 ianuarie 1917, „vestea bună” era ruperea relațiilor dintre Statele Unite ale Americii și Germania. Presa oficială („Gazeta Bucureștilor”/”Bukarester Tagblatt”, „Lumina”) era aservită ocupanților²⁹, iar presa liberă (din țările din Vest) ajungea greu în casa Brătianu, doar prin intermediul unei prietene, Lizeta Grueff³⁰.

Lipseau știrile și de la membrii familiei aflați în refugiu la Iași. Prima veste a fost o telegramă trimisă de Vintilă Brătianu, care a ajuns la București pe 11 februarie 1917, cu textul tăiat de cenzură pentru că se referea la Brătieni.

²⁵ *Ibidem*, p. 25, 50.

²⁶ Un fragment din scrisoarea Sabinei Cantacuzino: „am găsit pe stăriță plângând pe bancă sub clopotniță; preoții erau sus la clopotele după care copiau inscripțiile și notele ce emiteau. [...] Când ne-am coborât s-au dus cu toții în biserică să copieze inscripțiile de pe icoane. Biata stăriță se închina la fiecare, o săruta cu foc, făcea cruce și le mângâia. [...] Căutând s-o mângâi, spunându-i că tot germanii îi vor plăti în curând altele noi, dar dânsa cu mult simțământ: – Noui, mamă, noi, dar n-o să mai fie acestea vechi, cu care am trăit și am îmbătrânit și noi și părinții noștri, care ne-au sunat și la bine și la rău. Pe acestea le vor face ghiulele, să tragă tot în noi”. *Ibidem*, p. 84–85.

²⁷ *Ibidem*, p. 48, 92: „tocmai el care avusese cele mai strânse legături prin studii și nevastă – cu Germania – se arătase mai bun român ca ceilalți germanofili”.

²⁸ „Trăim în astfel de întuneric, că orice știre, din afară de incinta orașului, este un eveniment care trecând din gură în gură, deseori se schimbă cu totul și când se reîntoarce la urechile celui de la care a pornit acea știre nu mai e recunoscută de chiar acel care a născocit-o”. *Ibidem*, p. 9.

²⁹ „«Lumina» este din ce în ce mai revoltătoare. «Pro domo» serie de articole împotriva lui Ionel, împotriva celor de la Iași, laudând pe nemți – mai rău ca «Gazeta!»”. *Ibidem*, p. 110.

³⁰ *Ibidem*, p. 50, 73, 78. Printre ziarele franceze care ajungeau în casa Brătianu se număra și „Le Temps”.

Însemna totuși ceva – cei din Iași „au încercat să transmită ceva”. Prima scrisoare de la Iași, scrisă tot de Vintilă Brătianu, a ajuns la București pe 15 februarie 1917: „Ne dă știri de fiecare. Erau tocmai întruniți la Iași. Am plâns toți cetind-o, dar ne-am mai liniștit, deși era tocmai de la 10 decembrie.” Următoarea scrisoare a ajuns pe 10 iunie 1917 („ne-a scos grija ce ne dăduse tifosul exantematic”). Abia din februarie 1918 știrile de la Iași au ajuns la București aproape zilnic³¹.

Nu e deci de mirare că de multe ori deznădejdea o face pe Pia Brătianu să spună: „Unde ești cronicare Niculce, să plângi biata țară a Munteniei, cum ai plâns pe vremuri pe a Moldovei, cotropită de vrăjmașii sălbateci și poate mai puțin ca cei de azi?” sau „Sunt obosită. Aș vrea [...] să dorm, să dorm, să nu mă deștept, până în clipa când se vor reîntoarce ai noștri. Câți se vor mai reîntoarce?”³²

Pia încearcă să se încurajeze, pornind de la exemplul surorilor sale Maria³³ și Sabina³⁴, dar mai ales de la cel al mamei sale: „La vârsta ei, despărțită de cea mai mare parte din copii, neștiind de-i va mai vedea, este plină de nădejde și chiar când are clipe de îndoială știe să le înlăture. Viața sbuciumată ce a dus din tinerețe până la bătrânețe, în exil, războaie și lupte politice îndârjite, i-au oțelit poate sufletul mai mult ca nouă celor tineri [...]. Totuși cât trebuie să sufere în ea. Să dea Dumnezeu ca să vadă ceea ce nu credea nimeni că va vedea generația noastră: România Mare, făurită cu ajutorul fiilor ei, precum a văzut România Mică făurită cu ajutorul bărbatului ei.” Sau în alt loc: „[mama] nu se coboară din odaie. Toți cei ce vreau să o vadă, se urcă sus și toată ziua se perindă prietene și chiar persoane pe care nu le cunoștea până la ocupație. Unii vin să-i țină de urât, alții să-i istorisească păsurile, mulți să ia putere de răbdare de la dânsa”³⁵.

Mai sunt și unele întâmplări de zi cu zi care îi redau încrederea. Una dintre ele: un preot care cumpără ziarul de ocupație („Gazeta Bucureștilor”/”Bukarester Tagblatt”) spunând „Ia dă, măi băiete, să văz ce minciuni mai spune azi” este denunțat poliției germane de o femeie și chemat la comenduire; „Diplomația lui face admirația mahalalei”, căci scapă convingându-l pe polițai să nu se ia după vorbele unei femei, căci toată lumea știe că femeile vorbesc multe...³⁶. Sau răspunsul preotului Justin, prizonier, evadat și prins pe când voia să fugă în Moldova, având la el fotografii ale regelui, acuzat de spionaj: „Nu sunt spion, dar sunt român și mă duceam unde puteam să-mi servesc regele și țara”³⁷. Sau cazul lui moș Drăghici, țăran din Rătești, care „purta barba mare și păr mai lung ca

³¹ *Ibidem*, p. 63–64, 90, 124.

³² *Ibidem*, p. 24, 58.

³³ „Dintre noi cea mai optimistă este Mariuța”. *Ibidem*, p. 32.

³⁴ „Sabina are voință și curaj, deși se îndoiește de isbânda finală”. *Ibidem*, p. 33.

³⁵ *Ibidem*, p. 33, 50.

³⁶ *Ibidem*, p. 51.

³⁷ *Ibidem*, p. 120.

niciodată” și care, întrebând fiind de ce nu se tunde, a explicat: „Cum să mă tund când biata țară geme? Când îți moare un copil, și eu am doi pe front, porți o fâșie neagră la braț – dar când ți s-a strâns țara de gât, cum să-mi tund părul? Nu-l tund până nu o voi vedea iar cum a fost mai înainte”³⁸. Și la fel de tonică, amintirea curajului lui Nicolae Filipescu care, în primăvara lui 1916, intrând la Jokey Club, îi spune ministrului Germaniei la București, Handenhausen von dem Büsche, care se apropia de el cu mâna întinsă: „Nu-ți dau mâna. Nu meriți să-ți dau decât piciorul în spate”³⁹.

Pia Brătianu simte cum „se cimentează o solidaritate, o adevărată fraternitate între noi românii rămași sub dominația străină”⁴⁰. O analiză sumară o face să creadă că „din fericire pentru noi, românul știe să iasă din încurcătură fiind mai deștept și mai puțin disciplinat, se sustrage la toate aceste ordonanțe cât poate. Mă întreb cunoscând pe german mai de aproape, dacă nu cumva este așa de prost din cauza acestei discipline peste măsură, pierzându-și orice individualitate. Crede tot ce îi spun cei mari”⁴¹.

Cu siguranță însă, „niciodată după războiul acesta, chiar dacă toate sfârșesc cum cred și fără nicio nenorocire în familie, niciodată nu vom mai putea regăsi liniștea dinainte. Mi se pare că de câte ori voi râde, îmi va ieși în față spectrul acestor ani de durere”⁴².

Analizând perioada ocupației ca stare de spirit, Pia Brătianu comprimă experiența războiului în câteva propoziții: „De când cu ocupația am trecut prin trei faze față de vrăjmași. Prima a fost covârșită de simțământul de umilință, cea de a doua de răzvrătire, cea de a treia de ură. Dintre toate cea care te face să suferi mai mult este cea din urmă, care este și cea mai urâtă, fiindcă-ți deprimează sufletul. [...] Când mă gândesc uneori cum au prăpădit țara, cum au sfârșit armata, cum își bat joc de ea și de noi toți, nu simt liniște decât la gândul că vor trece și ei prin clipele prin care trecem și noi acum, că vor fi și ei umiliți, batjocoriți fără cruțare de celelalte puteri ale quadruplei [...]. Îmi este totuși rușine să mă simt așa, eu care nu urăsem niciodată pe nimeni”⁴³.

Ne putem imagina starea de spirit în care scria Pia Brătianu la 15 noiembrie 1918: „Au fugit nemții” sau o săptămână mai târziu (22 noiembrie 1918): „S-au

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, p. 51. Nicolae Filipescu (n. 1862), conservator, fost primar al Bucureștilor și fost ministru de Război, se stinsese din viață la 30 septembrie 1916.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 12.

⁴¹ *Ibidem*, p. 46.

⁴² *Ibidem*, p. 49.

⁴³ *Ibidem*, p. 58–59. Edificatoare în acest sens, și rândurile scrise după moartea unei prietene (13 ianuarie 1917): „«A scăpat de ocupația străină» mă gândeam și totuși n-aș vrea să mor înainte de sfârșitul războiului, înainte de a vedea vrăjmașul la pământ, înainte de a le putea striga la rândul nostru: «Wir sind die Sieger!»”. *Ibidem*, p. 37.

reîntors ai noștri, cei mici mult crescuți, cei mari aproape neschimbați, afară de Ionel, al cărui păr este alb și privirea îngrijorată”, cu mențiunea că „și tatii îi albise părul într-o noapte în ajunul Plevnei, de grija răspunderii ce și-o luase singur [...]”⁴⁴.

Apoi, ca o încununare, România Mare și speranța că această Românie nouă este realitate, nu doar un vis minunat: „Când stai să te reculegi, câteva clipe, când ai văzut trecând în revistă armatele române lângă cele franceze, engleze, italiene, americane, în urale nesfârșite, înfrățindu-și streagurile și marșurile militare, când ai văzut bucuria poporului manifestându-se zile și nopți, nebun de bucurie, prin jocuri și cântece naționale pe străzile Bucureștilor și în toate colțurile țării de la Nistru la Tisa, te întrebi dacă această Românie nouă, urmărită de atâtea generații în trecut, este realitate sau un vis minunat?”⁴⁵.

Jurnalul Piei Brătianu este, fără îndoială, o oglindă ce redă modul în care a fost trăită experiența ocupației străine și permanenta raportare pe care autoarea o face la idealul României Mari, ideal în care a fost educată și cu care a crescut.

BUCHAREST DURING THE GERMAN OCCUPATION, 1916–1918:
PIA ALIMĂNEȘTIANU’S DIARY

Abstract

Among the relatively numerous contemporary memoirs about Romania during the First World War, stands out the diary of a lady from the Romanian high life: Pia Alimăneștianu, *Notes from the times of the German occupation, 1916–1918*. This diary depicts not only the events of those troubled times for the country, but also the feelings of the author herself: anxiety, helplessness, despair, resignation, revolt, hope, trust and ultimately the joy and pride to see the victory and the political achievement, which was the Greater Romania.

Keywords: First World War, diary, Pia Alimăneștianu.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 127–128, cu nota din subsol.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 128.